

บทคัดย่อ

การศึกษาการจัดการที่ดินระดับท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบมีส่วนร่วม ศึกษาในพื้นที่ 7 หมู่บ้าน เขตอำเภอบ้านโฮ่ง และกิ่งอำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระบบการจัดการที่ดินของชุมชนท้องถิ่น ตั้งแต่เงื่อนไขและแนวคิดของการพัฒนาระบบ ผลของการนำระบบไปใช้ และประเมินเปรียบเทียบกับระบบการบริหารจัดการของรัฐ เพื่อพัฒนาเป็นข้อเสนอในการปรับปรุงระบบการบริหารจัดการที่ดินของรัฐในระดับนโยบายต่อไป

ผลการศึกษาพบว่า ระบบการจัดการที่ดินในท้องถิ่น ได้รับการพัฒนาขึ้นมาท่ามกลางปัญหาความขัดแย้งในการจัดการที่ดินระหว่างชาวบ้าน กับนายทุนและรัฐ โดยชาวบ้านพยายามร้องเรียนให้รัฐตรวจสอบว่าการออกเอกสารสิทธิ์ของนายทุนมีชอบด้วยกฎหมาย แต่ข้อเรียกร้องของชาวบ้านไม่ได้รับการตอบสนอง ชาวบ้านจึงเข้าไปดำเนินการ “ปฏิรูปที่ดินโดยชุมชน” โดยการจัดสรรกันเข้าทำประโยชน์ในที่ดินที่นายทุนถือกรรมสิทธิ์ แต่ปล่อยรกร้างว่างเปล่ามานานนับสิบปี ชุมชนอ้างสิทธิ์เหนือที่ดินตามจารีตประเพณี และนำหลักการจัดการตามจารีตประเพณีมาผลิตซ้ำเพื่อใช้ในการจัดการที่ดินโดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความมั่นคงในการถือครองที่ดิน ผลของการปฏิรูปที่ดินโดยชุมชนนั้น ทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการทำเกษตรในที่ดินเหล่านั้น มีที่ดินเพื่อประโยชน์สาธารณะ และมีการเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ มากมาย อย่างไรก็ตามมีชาวบ้าน 70 คน ในพื้นที่เหล่านี้ที่ถูกนายทุนแจ้งความเพื่อจับกุมดำเนินตามกฎหมาย

เงื่อนไขในการจัดการที่ดินอย่างยั่งยืนโดยชุมชนนั้น ได้แก่ การเข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม การมีชุมชนเข้มแข็ง การมีระบบเศรษฐกิจในครัวเรือนที่มั่นคง และจำเป็นจะต้องได้รับการสนับสนุนทางนโยบายจากรัฐ

การประเมินเปรียบเทียบ พบว่า ระบบการจัดการที่ดินของรัฐ ได้แก่ การให้กรรมสิทธิ์เอกชน และกระจายที่ดินโดยโครงการจัดที่ดินผืนใหญ่ เป็นการจัดการเชิงเดี่ยว ซึ่งเปลี่ยนอำนาจที่เคยอยู่ในมือของชุมชนท้องถิ่น ไปสู่อำนาจของรัฐ แต่ระบบนั้นไม่สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ วัฒนธรรมของท้องถิ่น เปิดช่องให้มีการทุจริต คอร์รัปชันได้ง่าย ผลที่เกิดขึ้นได้ทำให้ที่ดินกระจุกตัวอยู่ในมือคนรวย ที่กว้านซื้อกักตุนเพื่อเก็งกำไร ส่วนระบบการจัดการที่ดินโดยชุมชน พัฒนาขึ้นมาภายใต้สภาพความเป็นจริง อิงอยู่กับอำนาจของชุมชน ใช้ระบบการจัดการเชิงซ้อน มีความยืดหยุ่น และสอดคล้องกับจารีตประเพณี มีระบบกระจายการเข้าถึงที่ดินอย่างเป็นธรรมและเท่าเทียมเพื่อประโยชน์ในการผลิต ไม่ใช่การกักตุนเก็งกำไรทางการค้า